

УДК 338.23

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Кизим Микола Олександрович – доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України, директор,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України
(м. Харків, Україна)

Хаустова Вікторія Євгенівна – доктор економічних наук, доцент,
завідувач сектора промислової політики та інноваційного розвитку,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України
(м. Харків, Україна)

Крамарев Геннадій Віталійович – кандидат економічних наук, здобувач,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України
(м. Харків, Україна)

Реструктуризація промисловості є необхідною умовою динамічного зростання економік багатьох країн світу. Це підтверджується досвідом таких європейських країн, як Великобританія, Німеччина, Франція, Бельгія та ін. Реструктуризація промисловості активно здійснювалась також в інших країнах світу: США, Канаді, Індії, Південній Кореї тощо.

Підходи до реструктуризації промисловості у країнах світу використовувались різні. Класичним прикладом є італійська економічна модель промислових округів, які були створені шляхом концентрації середніх і малих фірм навколо великої провідної компанії, яка формує замовлення на продукцію малих підприємств і забезпечує їй вихід на зовнішній ринок. У Канаді та Франції реструктуризація промисловості також була спрямована на ефективне поєднання великого, середнього та малого бізнесу. У Південній Кореї та Туреччині – на створення промислових зон, в яких малі підприємства об'єднувались у потужні промислові комплекси. В Індії – на залучення у промисловість іноземних ТНК, створення своєрідних «центрів тяжіння» для національних підприємств малого бізнесу, які працюють із ТНК за субпідрядною системою. Як захист від поглинання ТНК ринків збуту продукції в Індії використовується міжрегіональне кооперування малого бізнесу.

Все це свідчить про значні зміни, що відбуваються в організаційному устрої промисловості країн світу. У сфері великого бізнесу ознаками цього процесу є концентрація ресурсів, вертикальна та горизонтальна інтеграція. Зростає капіталізація бізнесу. Малий та середній бізнес об'єднуються у регіональні кластерні структури. Але реструктуризація промисловості відбувалась не тільки у такий спосіб. У багатьох випадках вона пов'язана з ліквідацією нерентабельних, фінансово нестійких, а також екологічно небезпечних виробництв.

Серед європейських країн, у яких здійснювалась така реструктуризація, – Великобританія, Бельгія, Франція, Німеччина, Польща, Італія, Греція, Нідерланди, Іспанія та ін. У цих країнах масштабна реструктуризація проводилась у вугільній промисловості. У Бельгії, Ірландії, Нідерландах сутність реструктуризації полягала у припиненні видобутку вугілля у зв'язку зі складними гірничо-геологічними умовами, високою собівартістю вугілля, а також зі значною вичерпаністю його покладів [1]. У Великобританії була здійснена найбільш масштабна реструктуризація вугільної промисловості, в результаті якої було ліквідовано понад 900 шахт з 958 діючих. У 1992 р. їх залишилось 50, а у 2007 р. – 34. У 2012 р. у Великобританії працювало 20 вугільних шахт із чисельністю працюючих понад 20 тис. робітників [2].

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку промисловості процес реструктуризації буде відбуватись інакше і торкнеться таких галузей промисловості, як металургійна, машинобудування, легка промисловість та ін. В основі здійснення реструктуризації промисловості повинні лежати такі концептуальні положення [3–6]:

1. Ефективне здійснення реструктуризації не може бути забезпечене локальними організаційними механізмами. Необхідною є побудова системи на державному рівні відповідно до нової технологічної парадигми.
2. Успішне здійснення реструктуризації промисловості у країні неможливе без розробки концепції довгострокової промислової політики, дієвих інструментів її реалізації з урахуванням того, що обмеження на вибір таких інструментів накладають вимоги СОТ і ЄС.
3. Механізмом успішного здійснення нової промислової політики є впровадження NBIC-технологій, розробка технологічних платформ як передумови розвитку кластерних структур, а також дорожніх карт як інструменту планування реалізації довгострокової промислової політики й успішної реструктуризації промисловості.

Треба зазначити, що категорія «механізм» широко використовується філософами, соціологами, правознавцями, фахівцями з державного управління, економістами. За допомогою цієї категорії описується формування і реалізація різних напрямків здійснення державної політики у всіх сферах суспільного життя.

Багато дослідників підкреслюють існування двох типів механізмів – механізмів самоорганізації, що виникають спонтанно, та механізмів організації, які створюються свідомо. Механізми, що виникають спонтанно, погано піддаються регулюванню [7–9], тому йдеться про механізми організації.

Загальновизнане поняття «механізм» трактується як ієрархічна система, яка визначає порядок діяльності або дій для досягнення поставленої мети. На думку науковців: механізм – це структура, а також схема руху цієї структури [10]; при визначенні сутності механізму потрібно враховувати елементи механізму та їх взаємозв'язки [11]; механізм – це сукупність дій, яка забезпечує здійснення етапів [12].

Призначення механізму полягає у перетворенні сигналів (потреб, інтегресів, соціальних дій), що поступають на «вхід» механізму в результаті на «виході» (дії, рішення, норми, інші соціальні дії).

На діяльність механізму впливає зовнішнє оточення (середовище, в якому він діє) – політичний режим чи політична система, стан політичної культури суспільства, економічна ситуація тощо.

Слід зазначити, що «механізм» – це цілісна та системна категорія [13]. Кожний механізм – це високоорганізована система, яка характеризується єдністю елементів, що перебувають у певних зв'язках і відносинах між собою, характеризують сутність об'єкта як ціле і відносно незалежне зовні явище [14].

Враховуючи наведені положення, пропонується така загальна схема організаційного механізму державного регулювання реструктуризації промисловості (рис. 1).

Першим елементом механізму державного регулювання реструктуризації промисловості є аналітичний, який пов'язаний з дослідженням стану та сучасних тенденцій розвитку промисловості країни порівняно з усім світом, країнами, що стрімко розвиваються, а також розвиненими країнами.

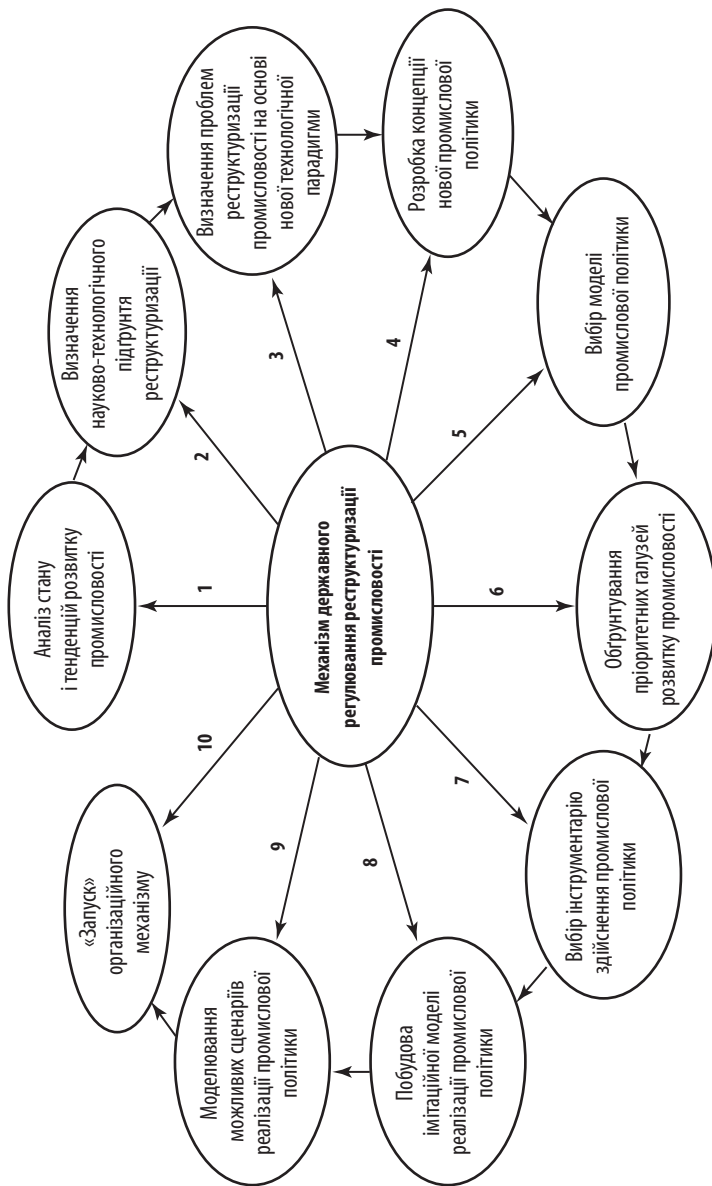

Рис. 1. Організаційний механізм державного регулювання реструктуризації промисловості

Другим важливим елементом механізму державного регулювання реструктуризації промисловості є визначення науково-технологічного підґрунтя реструктуризації промисловості з урахуванням того, що сьогодні людство знаходиться на порозі четвертої промислової революції, яка має назву «Індустрія 4.0». Її ознаками є поширення 3D-технологій. Адитивні технології починають використовуватись у світі в машинобудуванні, медицині, ракетно-космічній, авіаційній та інших галузях промисловості. Ці технології дозволяють виготовити абсолютно нові за характеристиками деталі та пристрої. Стає реальністю друк найскладніших порожнин, які не можна отримати традиційними методами – литтям, фрезеруванням, обробкою заготовок на верстатах із ЧПУ. І це – тільки перший етап. Наступний етап у розвитку адитивних технологій – вирощування не прототипів або шаблонів, а самих виробів. Сьогодні адитивні технології створили новий ринок, який зростає мінімум на 30 % на рік [15].

Третій елемент механізму – це визначення проблем реструктуризації промисловості на основі нової технологічної парадигми. Цей елемент механізму є найбільш значущим на етапі «запуску» у дію всього механізму.

Четвертим елементом механізму державного регулювання реструктуризації промисловості є розробка концепції нової промислової політики. На сучасному етапі розвитку світової економіки промислова політика в Україні повинна носити неоіндустріальний характер і базуватись на новому технологічному укладі, в основі якого – впровадження проривних NBIC-технологій.

П'ятим елементом механізму є вибір моделі промислової політики за складовими: стадія розвитку промисловості країни, прогресивність структури, накоємність виробництва, динамічність розвитку тощо.

Шостий елемент «запуску» у дію всього механізму державного регулювання реструктуризації промисловості пов'язаний з обґрунтуванням пріоритетних галузей промисловості, які необхідно розвивати в Україні в першу чергу. Основний критерій – значущість та інноваційність галузі для економіки країни.

Сьомий елемент механізму забезпечує вибір інструментарію здійснення нової промислової політики, до складу якого входять запровадження прискореної амортизації, пільгове оподаткування прибутку в результаті використання патентів, ліцензій, ноу-хау, нетарифне регулювання імпорту, розвиток державно-приватного партнерства тощо. Одночасно слід враховувати, що на вибір інстру-

ментів реалізації промислової політики України накладають вимоги інтеграція та глобалізація її економіки.

Восьмий елемент механізму пов'язаний з побудовою імітаційної моделі реалізації промислової політики, основними блоками якого повинні бути показники прямих іноземних інвестицій, державних фінансів, науково-технічного та соціального розвитку.

Дев'ятий елемент механізму пов'язаний з моделюванням можливих сценаріїв реалізації промислової політики в країні. Сценарій може бути інституціональним, інвестиційним, інноваційним або комбінованим, серед варіантів моделювання сценаріїв промислової політики – помірний та оптимістичний.

Десятий елемент механізму – це безпосередньо «запуск» організаційного механізму.

Як бачимо, кожний елемент механізму державного регулювання реструктуризації промисловості приводить до руху наступну складову механізму, що в ньому знаходиться. Таким чином, розроблений механізм – це певна послідовність дій (процесів), спрямованих на реструктуризацію промисловості в умовах поширення нової технологічної революції «Індустрія 4.0».

Систему засобів для «запуску» організаційного механізму наведено на рис. 2.

Для запуску організаційного механізму реструктуризації промисловості необхідно здійснити кластеризацію промисловості, розробити технологічні платформи та дорожню карту.

Кластеризація промисловості має суттєві переваги, які проявляються у набагато кращому використанні потенціалу окремих регіонів і територій, об'єднанні інвестиційної та інноваційної, кадрової і соціальної політики. Кластеризація промисловості активно сприяє просуванню найсучасніших наукових досліджень і впровадженню інновацій. Кластери є рушійною силою підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості.

Концепція технологічних платформ позиціонується як інструмент об'єднання ноу-хау і стейкхолдерів (зацікавлених сторін) з метою довгострокових стратегічних планів досліджень і сучасних розробок для окремих технологій. Стратегічні цілі та завдання технологічних платформ в ЄС – це підвищен-

Рис. 2. Система засобів для «запуску» організаційного механізму реструктуризації промисловості

ня конкурентоспроможності промисловості за рахунок розвитку досліджень і розробок, збільшення державних і приватних витрат на дослідження і розробки, включаючи фінансове та нефінансове приватно-державне партнерство.

Дорожня карта – детальний план, в якому визначаються основні цілі, завдання, пріоритети та сценарії розвитку промисловості, а також ключові точки розвитку об'єкта тощо. В загальному вигляді дорожня карта складається з просторових і часових параметрів.

Таким чином, реструктуризація промисловості є системним механізмом докорінної зміни складу галузей промисловості та системи управління промисловістю у напрямі необхідності здійснення державного прогнозування розвитку промисловості, створення нових організаційних структур, розробки нових технологічних платформ і дорожніх карт реалізації нової промислової політики. Успішне здійснення реструктуризації промисловості країни неможливе без «запуску» у дію механізму державного регулювання цього процесу та розробки нової концепції промислової політики в Україні.

Література

1. Energy policies of IEA Countries. Belgium Review // International Energy Agency, OECD/IEA. 2009. URL: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/name,3949,en.html>
2. Energy policies of IEA countries. United Kingdom Review // International Energy Agency, OECD/IEA. 2012. URL: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/name,46278,en.html>
3. Кизим М. О. Промислова політика та кластеризація економіки України: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2011. 304 с
4. Хаустова В. Є. Промислова політика в Україні: формування та прогнозування: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2015. 384 с.
5. Хаустова В. Є., Олійник А. Д. Стратегічний вектор розвитку світової промисловості // The International Scientific and Practical Web-Congress of Economists and Jurists «Economics, Law, Society: resume of 2016» Winterthur (Switzerland, 27–28 October 2016). P. 139–143.
6. Хаустова В. Є., Олійник А. Д. Реструктуризація промисловості: теоретичні та практичні аспекти. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 5. С. 266–272. URL: http://global-national.in.ua/archive/5-2015/05_2015.pdf
7. Нестеренко Г. О. Самовідтворення української політичної нації: принципи та механізми: дис. . . . д-ра філос. наук: 09.00.03. Київ, 2008.
8. Пилипенко В. Е. Социальная регуляция трудового поведения (социологический анализ). Киев: Наук. думка, 1993. 127 с.
9. Заславская Т. И. Современное российское общество: Социальный механизм трансформации: учеб. пособие. М.: Дело, 2004. 400 с.
10. Муляр В. І. Проблема становлення особистості в системі «індивід – суспільство» (філософсько-культурологічний аналіз): монографія. Житомир: ЖІТІ, 2005. 320 с.
11. Заславская Т. И., Рывкина Р. В. Экономическая социология: исторические предпосылки и объект изучения // Экономическая социология – перестройка. М.: Прогресс, 1989. 232 с.
12. Нижник Н., Леліков Г., Мосов С. Про співвідношення категорій «процес» і «механізм» та їх використання в управлінській діяльності органів виконавчої влади // Вісник державної служби України 2001. № 3. URL: <http://www.guds.gov.ua/control/uk/>
13. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: дис. . . . канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2000. 177 с.
14. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 322 с.
15. Эксперты о перспективах 3D-технологий в промышленности // 3D Print Expo. URL: <http://3d-expo.ru/ru/article/eksperti-o-perspektivah-3d-tehnologiy-v-promishlennosti>

